
МОВОЗНАВСТВО

**ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

УДК 81'25

ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Абабілова Н. М.

Стаття присвячена дослідженню способів перекладу реалій з англійської мови на українську. Проаналізовано труднощі, що виникають під час перекладу зазначеного феномену.

Ключові слова: реалія, спосіб перекладу, труднощі перекладу, особливості відтворення.

Статья посвящена исследованию способов перевода реалий с английского на украинский язык. Проанализированы трудности, которые возникают в процессе перевода указанного феномена.

Ключевые слова: реалия, способ перевода, трудности перевода, особенности передачи.

The article deals with the investigation of English national lexicon rendering into the Ukrainian language. Difficulties arising in the course of the stated phenomenon translation are analyzed.

Key words: national lexicon, ways of translation, difficulties in the process of translation, peculiarities of rendering.

Проблеми міжкультурного спілкування та національно-специфічних компонентів мов різних народів широкого обговорюються в сучасній науці. Одним з головних об'єктів мовознавчих досліджень в останні десятиліття стали реалії – “національно-специфічні одиниці, які становлять частину безеквівалентної лексики, мають етнічне забарвлення, позначають специфічні для культури певного народу явища і предмети та не мають відповідників у мовах інших народів” [6, с. 2]. Саме цей феномен відображає національно-специфічний колорит в мові, яким відрізняється один етнос від іншого.

Реалії, їх властивості, класифікації та шляхи реалізації були предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О. Бурбак, М. Вайсбурд, Є. Верещагін, В. Виноградов, С. Влахов, Н. Гуренко, Л. Жукова, Р. Зорівчак, Г. Карпенко, В. Коптілов, В. Костомаров, О. Кундзіч, О. Павлова, І. Плоткіна, Б. Репін, Л. Соболев, О. Суперанська, Г. Томахін, А. Федоров, С. Флорін, Ю. Чалая, О. Чередниченко, Г. Чернов, Г. Шатков та інші.

Мета статті – проаналізувати труднощі, які виникають у процесі відтворення реалій та шляхи відтворення зазначеного феномену українською мовою.

Пізнання іншої культури, особливості життя певних народів чи країн (такі як природні умови, географічне положення, хід історичного розвитку, характер соціального устрою, тенденція суспільної думки, науки мистецтва) можливо завдяки реаліям. Вони найповніше втілюють в собі суттєві відомості про специфіку країни, її національну культуру, менталітет народу, національні особливості вербальної та невербальної поведінки, а також охоплюють всі рівні культури певного соціуму. Зазначимо, що труднощі в процесі перекладу реалій виникають тому, що вони розвиваються швидше за іншу лексику, відображаючи найновітніші зміни в соціумі. Їх переклад – це справа не тільки перекладацької техніки, а й перекладацького мистецтва. Залежно від переваги того чи іншого виду інформації, що її несе реалія в кожному конкретному випадку (денотативної,

конотативної, зокрема національно-культурної, локальної), від композиційної заданості реалії в ситуативному контексті, перекладачі повинні по-різному відтворювати її семантико-стилістичні функції. Крім того, О. Чередниченко підкреслює важливість культурної компетенції, оскільки вона дозволяє вірно зрозуміти факти іншомовної культури та подати у новій словесній оболонці, пристосувавши їх до норм вторинного семіотичного коду [11].

Особливу увагу зарубіжні дослідники приділяють аналізу недоліків і типових помилок, пов'язаних із поданням національно конотованих лексичних одиниць у перекладних словниках. Так, В. Берков виокремлює такі [2]: 1) тлумачення не містить суттєвих ознак поняття; 2) тлумачення подано без диференційних ознак поняття, що відрізняють його від інших; 3) рідковживані еквіваленти-алієнізми зафіксовано без тлумачення; 4) наведено лише тлумачення, а перекладні еквіваленти відсутні. На думку дослідника, опис національно маркованої одиниці мови має складатися з опису реалії та її функції та в окремих випадках символічного значення. Автор підкреслює, що в сучасних словниках останньому параметру приділяється вкрай недостатньо уваги.

Дєвкін В. указує на низку недоліків під час лексикографічного опрацювання країнознавчих реалій, а саме: зловживання транслітерацією, буквализм перекладу, випадки невдалого передавання внутрішньої форми словосполучення, неточність деяких тлумачень [4].

На думку багатьох дослідників вибір прийому передачі реалії залежить від характеру самої реалії, її місця в лексичних системах, словотворчих можливостей, літературних та мовних традицій в мові оригіналу та перекладу; значущості реалії у контексті, яка здійснюється за допомогою таких критеріїв: чи зосереджена увага на цій реалії, чи вона яскраво виражена або є непомітною деталлю у тексті оригіналу.

Зауважимо, що твердження, нібито реалії перекладаються, – неточне. Перекласти – це значить віднайти відповідник у цільовій мові, що є неможливим, оскільки в етнокультурі, матеріальній чи духовній, в історії носіїв цільової мови немає співвідносного об'єкта, поняття чи явища. У випадку реалій доречно говорити не про переклад у буквальному розумінні, а лише про винайдення семантико-стилістичного відповідника або трансляційне перейменування реалій.

Аналіз наукової літератури довів, що у процесі перекладу реалій немає раз і назавжди встановлених правил, основний орієнтир – контекст, в якому вживається національно забарвлене слово. Беручи до уваги думки різних дослідників, а саме Л. Бархударова, В. Комісарова, Т. Левицької, Я. Рецкера, Г. Томахіна, А. Федорова, А. Фітерман виділено такі прийоми перекладу реалій: транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад, наближений переклад та трансформацийний переклад [1; 7; 8; 9; 10].

При транслітерації передається засобами мови-перекладу графічна форма слова мови-оригіналу, а при транскрипції – його звукова форма. Ці способи застосовуються при передачі іншомовних власних імен, географічних найменувань, назв різного роду компаній, фірм, пароплавів, газет, журналів і т.д. На сучасному етапі прийом транслітерації й транскрипції при перекладі художньої літератури використовується набагато рідше, оскільки передача звукового або буквеного вигляду іншомовної лексичної одиниці не розкриває її значення, а значить читач, що не знає іноземної мови, без відповідних пояснень не зрозуміє її.

Під калькуванням розуміють передачу іншомовних реалій за допомогою заміни їх складових частин (морфем або слів) їх прямими лексичними відповідниками в мові перекладу.

Описовий ("роз'яснювальний") переклад полягає в розкритті значення лексичної одиниці мови-оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, що розкривають істотні ознаки позначуваного даною лексичною одиницею явища, однак, цей спосіб вважається досить громіздким і неощадливим.

Часто перекладачі вдаються до сполучення двох прийомів – транскрипції або калькування та описового перекладу, подаючи останній в виносці або в коментарі. Застосування такого способу дає можливість поєднати стислість й економність засобів вираження, властиві транскрипції, з розкриттям семантики даної одиниці, що досягається через описовий переклад.

Наближений (приблизний) переклад полягає в пошуку найближчого за значенням відповідника в мові перекладу для лексичної одиниці мови-оригіналу, що не має в мові перекладу точних відповідностей. Такого роду приблизні еквіваленти лексичних одиниць можна назвати “аналогами”, однак їх застосування, у деяких випадках, може створювати не цілком адекватне уявлення про характер позначуваного ними предмета або явища.

Іншим засобом відтворення реалій є трансформаційний переклад, оскільки у деяких випадках перекладачеві доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури речення, до лексичних заміни з повною зміною значення вихідного слова, тобто до того, що називається лексико-граматичними перекладацькими трансформаціями.

Влахов С. і Флорін С. зводять, узагальнюючи, прийоми передачі реалій до двох: транскрипції й перекладу. Загальна схема прийомів передачі реалій у художньому тексті, визначена болгарськими вченими, виглядає наступним чином: I. Транскрипція. II. Переклад (заміни): 1. Неологізм: калька, напівкалька, освоєння, семантичний неологізм. 2. Приблизний переклад: родо-видова відповідність, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення. 3. Контекстуальний переклад [3].

На основі зіставлення англійських перекладів української прози з їх оригіналами українська дослідниця Р. Зорівчак визначила такі способи трансляційного перейменування реалій: транскрипцію, гіперонімічне перейменування, дескриптивну перифразу, комбіновану реномінацію, калькування, міжмовну транспозицію на конотативному рівні, метод уподібнення, контекстуальне розтлумачення реалій [5].

Транскрипцію та транслітерацію авторка визначає так само, як і названі вище дослідники (Л. С. Бархударов, В. С. Виноградов, В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер).

Гіперонімічне перейменування дослідниця трактує як вид перекладу реалій, пов'язаний із засадними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією денотата, визнанням ізоморфізму частини й цілого, генералізацією. Усе це належить до мовних універсалій. Можливість такого виду трансляційного перейменування, такої деконкретизації зв'язана з наявністю міжмовних гіпонімів, які, в свою чергу, зумовлені гіпонімією як мовною універсалією. При гіперонімічному перейменуванні відбувається дереалізація реалій, тому що часто конкретне поняття передається лексею надзвичайно широкої, розпливчатої референції. При такому виді перекладу стилістична роль реалій незначна. Одночасно гіперонімічне перейменування має певні позитивні риси. Якщо інші способи відтворення реалій часто надмірно актуалізують текст, бо вносять в нього щось нове, що приковує до себе увагу, то гіперонімічне перейменування належить до нейтральних методів. Оскільки перекладні тексти як поле різноманітної мовної та лінгвокультурної інтерференції часто надзвичайно актуалізовані незалежно від суб'єктивних намірів перекладача і автора, метод гіперонімічного перейменування може виявитися корисним.

Дескриптивну перифразу коротко охарактеризувати можна як описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа, реалія називаються не прямо, а описово, через характерні їх риси. Оскільки дескриптивні перифрази майже ніколи повністю не відтворюють семантики оригіналу для іноземного читача, перекладач, застосовуючи дескриптивний метод, не повинен втрачати почуття міри, щоб у погоні за правдою деталі не розминутися із художньою правдою цілого.

На думку дослідниці комбінована реномінація, яка найчастіше є транскрипцією з описовою перифразою, є досить ефективним, хоча й багатослівним, способом максимальної передачі семантики реалій, зв'язаним з лінійним розширенням тексту.

Особливим видом запозичення науковець вважає калькування, спосіб під час застосування якого структурно-семантичні моделі мови-джерела відтворюються поелементно матеріальними засобами мови-сприймача. Такий шлях відтворення реалії своєрідно відображає суть перекладу як процесу біполярного: адже мета перекладу – перетворити цільовою мовою оригінальний текст. Цей метод, що передбачає відтворення внутрішньої форми слова, а разом з нею –

структури образного переносу значень, активізує словотворчі засоби, дає поштовх до утворення семантично містких неологізмів.

Інколи у тканині художнього твору реалія майже повністю втрачає денотативне значення і функціонує лише в конотативному плані з затемненням локальної характеристики. У таких випадках доречно застосовувати міжмовну конотативну транспозицію (транспозицію на конотативному рівні), замінюючи українську реалію реалією англомовного світу з іншим денотативним, але рівновартним конотативним значенням.

Суть методу уподібнення полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії мови-джерела іншомовним аналогом – реалією мови-переймача. При методі уподібнення виникає небезпека штучного перенесення читача в рідне середовище, а тому цей метод не завжди бажаний з погляду стилістичного й національно-культурного.

Існує ще один вид винайдення семантико-стилістичних відповідників реалій – контекстуальне розтлумачення реалій. Такий вид відтворення семантико-стилістичних функцій реалій нерозривно пов'язаний з цілісністю художнього тексту і полягає у роз'ясненні суті реалії у найближчому контексті.

Отже, вибір шляху перекладу реалії залежить від таких передумов, як: характер тексту; значущість реалії в контексті; тип реалії, її місце в лексичних системах мови перекладу і мови оригіналу; літературні традиції мови; читачі перекладу. Труднощі перекладу реалій пов'язані зі ступенем їх поширеності і частотності вживання у мові оригіналу. Перекладачу при роботі з реаліями потрібно знати культуру соціуму, в якому функціонує та чи інша реалія, і вміти враховувати специфіку перекладу відносно його цілей, реципієнтів і основної ідеї журналу чи газети, зі шпальт якої береться оригінальний текст, адже професійну компетенцію перекладача складають не тільки теоретичне та практичне володіння мовою, й цілий ряд екстралінгвістичних факторів.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Берков В. П. Современные германские языки / В. П. Берков. – М.: АСТ, Астрель, 2001. – 336 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе: Реалии / С. Влахов // Мастерство перевода: сб. / гл. ред. К. Чуковский. – 1969. – №6. – С. 432-456.
4. Девкин В. Д. Немецкая лексикография Учеб. пособие для вузов / В. Д. Девкин. – Высшая школа, 2005. – 670 с.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів укр. прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. – С. 108.
6. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1981. – 328 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
8. Левицкая Т. Р. Проблемы перевода / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – М.: Международные отношения, 1976. – 205 с.
9. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы / Г. Д. Томахин. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.
10. Федоров А. В. Введение в теорию перевода / А. В. Федоров. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 336 с.
11. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.